

БИБЛИОТЕКА
НАРОДЕН МУЗЕЙ
ВАРНА

ИЗВЕСТИЯ НА НАРОДНИЯ МУЗЕЙ-ВАРНА

КНИГА IV (XIX)

BULLETIN DU MUSÉE NATIONAL A VARNA

TOME IV (XIX)

1 9 6 8

ДЪРЖАВНО ИЗДАТЕЛСТВО — ВАРНА

ЕДИН НОВ ЕКЗЕМПЛЯР МОНЕТА ОТ ДЕСПОТ ЯКОВ СВЕТОСЛАВ

АРА МАРГОС

През 1951 г. при останките на крепостта „Калето“ („Крумовското кале“), разположена на една височина в долината на река Батова, на 2 км югоизточно от с. Новаково (Енимахле), Варненско, бе намерена средновековна българска монета от деспот Яков Светослав.¹

Лице: Яков Светослав прав, насреща, с брада, облечен в украсен с бисери тесен саκος, с кръстосан на гърдите лорон с квадратни шарки общити със скъпоценни камъни на главата с шлем. В дясната си ръка държи меч, а лявата е опряна на щит, върху който е изобразен кръст. В лявото поле стоят буквите СВТ, а в дясното — следи от три букви.

Опако: Бюст на свети Димитър, насреща, голоблад, с нимб и кръст на гърдите. В лявото поле буквите СТЪ(СВАТЪ-), а от двете страни на главата буквите Д и М(Демнтрне). Към буквата Ъ е прикрепена къса хоризонтална хаста, която е съединявала буквата с І. Последната обаче липсва поради изтриване или по-вероятно не е излязла при сеченето на монетата. Буквите Ъ и Д са в лигатура.

Мед, корубеста пластинка, диам. 25 мм, тегло 2 г, краищата изрязани (обр. 1 и 2).

Това е четвъртият екземпляр монета, открита от този владетел. Първите два са публикувани от Н. Мушмов² (обр. 3), но погрешно отнесени към цар Светослав Тертер.³ Трети екземпляр е публикуван от Т. Герасимов⁴ (обр. 4). Трябва да отбележим, че нашият екземпляр е най-добре запазеният от досега известните. Той е сечен с друг монетен печат. Образът на Яков Светослав се приближава до тия в екземплярите, публикувани от Н. Мушмов (обр. 3а) и Т. Герасимов (обр. 4).

¹ Определена от проф. Тодор Герасимов. Близо до тази крепост, в м. „Дядо Бърневата нива“ са намерени два сребърни гроша от Светослав Тертер и Иван Александър със сина си Михаил. Това дава основание да се допусне, че около тази крепост е съществувало селище през Втората българска държава.

² Н. Мушмов, Монетите и печатите на българските царе, София, 1924, стр. 89, № 42 и 43.

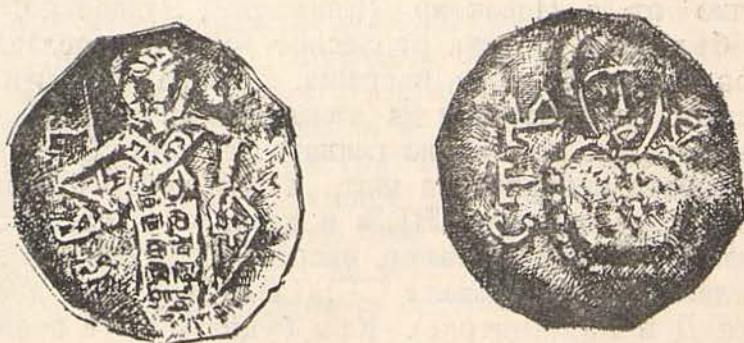
³ Т. Герасимов. Монети от деспот Яков Светослав, ГНМ, VI, 1932/31, стр. 245—249.

Пак там, стр. 245—246.

4p-1p. ?

Обр. 1. Монета от деспот Яков Светослав, намерена при „Калето“, до с. Новаково Варненско

Обр. 2. Монета от деспот Яков Светослав от с. Новаково, Варненско

Особен интерес представлява опакото на монетата, при която единствено от всички досега известни типове монети от този владетел е запазен надпис. Образът на свети Димитър се приближава до образа върху опаката страна на екземпляра у Мушмов (обр. 3а), който той смята, че е бюст на Исус Христос. И тук свети Димитър е предаден голоброд, както при Иванасеновите медни и златни монети и златния печат на същия цар в Зографския манастир.⁵ По същия начин при тях срещаме съкратена и думата ~~Свѣтъ~~ Известно е, че свети Димитър се явява покровител на Асеновци⁶ и е бил изобразяван върху някои техни монети.⁷

⁵ Н. Мушмов, Монетите и печатите. . . , стр. 69 и 70, обр. 4, 5 и 6; Т. Герасимов, Няколко неиздадени български монети, ГНМ, VI, 1932/34, стр. 224 и обр. 128; Т. Герасимов, Първата златна монета на Иван Асен II, ИБАИ, VIII, 1935, стр. 362 и 363, заб. 2 и обр. 200; също Н. Мушмов, Монетите и печатите. . . , стр. 160 и обр. 246.

⁶ В. Н. Златарски, История, II, стр. 431; вж. също Н. Мушмов, Две неиздадени български монети, ИБАД, III, 1912/13, стр. 231.

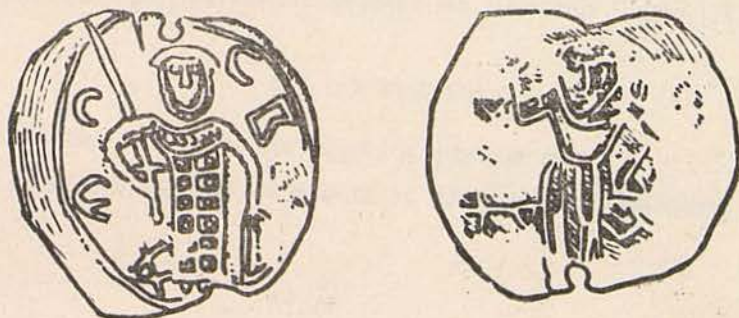
⁷ Н. Мушмов, Монетите и печатите. . . , стр. 69 сл.

Поставянето образа на свети Димитър върху монети на деспот Яков Светослав не е случайно. Чрез женитбата си с Евдокия (една от дъщерите на Тодор II Ласкарис) той се свързал по женска линия с Асенева.

Обр. 3. Монети на деспот Яков Светослав (по Н. Мушмов)

та династия.⁸ Ето защо след смъртта на унгарския крал Стефан V в 1272 г., когато Яков Светослав отхвърлил унгарската зависимост⁹ и се почувствувал напълно независим, се обявил за цар, към което той се

Обр. 4. Монета от деспот Яков Светослав (по Т. Герасимов)

стремял отдавна. Като един от инсигниите на самостоятелна власт той започнал да сече монети. Върху някои емисии е бил поставен образът на свети Димитър, за да се подчертаят връзките на Яков Светослав с Асеновци.

⁸ В. Н. Златарски, История, III, стр. 502; подробно за Яков Светослав вж. у П. Ников, Българо-унгарски отношения от 1257 до 1277 година, Сб БАН, XI, 1920, стр. 1—190.

⁹ П. Ников, Към историята на Северозападните български земи, СпБАН, XVI, 1918, стр. 59; също П. Ников, Българо-унгарски отношения. . . , стр. 183 сл.

С титлата деспот и княз срещахме Яков Светослав у Пахимер.¹⁰ В една приписка в един старобългарски превод от Номоканона на Йоан Зонара той е наречен:

Великаго г(о)с(по)д(и)на Нанова С[ва]тослава Деспотъ Болгарума¹¹

А с титлата цар той е назван не само в някои унгарски грамоти (Zuetislaus Bulgarorum Imperator, Swetizlaum Imperatorem Bulgarorum)¹², но и в някои наши домашни извори като Боянския¹³ и Погановския¹⁴ поменици.

Публикуваната от нас монета на деспот Яков Светослав потвърждава, че са сечени няколко емисии от този владетел. Същевременно те са още едно доказателство, че той действително се провъзгласил за цар.

¹⁰ Pachymeres. I, 1815 (Βαυλαρος ὁ Σφευσθαλάρος ἄρχων), Ibid. I. 430 (Σφευσθαλάρος δεσπότης ὧν).

¹¹ Ив. Дуйчев, Из старата българска книжнина, II, стр. 64 и 351.

¹² П. Ников, Българо-унгарски отношения. . . , Приложения: Грамота № 21 и 23, стр. 203 и 204.

¹³ М. Станчева и Ст. Станчев, Боянският поменик, София, 1963 стр. 28 и 95

¹⁴ Ив. Дуйчев, цит. съч., II, стр. 199.

NOUVEL EXEMPLAIRE D'UNE MONNAIE DU DESPOTE YAKOV SVETOSLAV

Ara Margos

Résumé

L'auteur décrit un exemplaire récemment découvert d'une monnaie de cuivre du despote Yakov Svétoslav.

Sur l'avvers, Yakov Svétoslav est représenté une épée à la main droite, la main gauche appuyée sur un bouclier. Le revers porte l'effigie de Saint Dimitri.

Le despote Yakov Svétoslav (1241—1276) gouvernait en souverain indépendant les territoires situés des deux côtés de la Stara Planina occidentale avec les villes de Nich, Piro, Koutlovitza et, plus tard, la ville de Vidine. Pendant les guerres entre la Hongrie, la Bulgarie et Byzance, il louvoie et se range tantôt du côté des Bulgares, tantôt du côté des Hongrois.

Après la mort du roi de Hongrie Stèphan V, en 1272, il se libère de la dépendance hongroise, se proclame entièrement indépendant et prend le titre de roi. C'est vraisemblablement à cette époque qu'il commença à frapper monnaie. On ne possède, de ce despote, que quatre monnaies de cuivre, en comptant celle décrite ci-dessus; deux sont conservées au Musée Archéologique de Sofia, la troisième au Musée Archéologique de Plovdiv. N. Mouchmov et T. Guérassimov ont publié leur description.